

Національна
академія наук України

Інститут
української археології та джерелознавства
імені М.С.Грушевського



МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES



Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

ТВОРИ у 50 томах

Видавнича рада:

Борис ПАТОН — голова
Любомир ВИНАР • Іван ДРАЧ • Володимир ЛИТВИН
Олексій ОНИЩЕНКО • Френк СИСИН • Ярослав ЯЦКІВ

Головна редакційна колегія:

Георгій ПАПАКІН — головний редактор
Ігор ГИРИЧ — відповідальний секретар
Сергій БІЛОКІНЬ • Геннадій БОРЯК • Віктор БРЕХУНЕНКО
Галина БУРАКА • Василь ДАНИЛЕНКО • Микола ЖУЛИНСЬКИЙ
Мирон КАПРАЛЬ • Олександр МАВРІН • Ігор МЕЛЬНИК
Надія МИРОНЕЦЬ • Юрій МИЦІК • Всеволод НАУЛКО
Світлана ПАНЬКОВА • Руслан ПИРИГ • Валерій СМОЛІЙ • Віталій ТЕЛЬВАК
Ольга ТОДІЙЧУК • Василь УЛЬЯНОВСЬКИЙ • Ярослав ФЕДОРУК

Михайло
ГРУШЕВСЬКИЙ



Том 47

Книга II

МЕМОРІАЛЬНА ГРУШЕВСЬКІАНА

Серія

ДОПОМІЖНІ МАТЕРІАЛИ:
ДОВІДНИКИ, ПОКАЖЧИКИ, АРХІВИ

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО
“СВІТ”
2016

УДК 94(477)
ББК 63.3(4УКР)
Г 91

*Випущено на замовлення Державного комітету телебачення і радіомовлення
України за програмою “Українська книга” 2016 року*

*Затверджено Вченою радою
Інституту української археографії та джерелознавства
імені М.С.Грушевського НАН України*



Упорядкування, передмова, коментарі: Віталій ТЕЛЬВАК

Переклад статей: з російської — Іван СВАРНИК, з польської — Віра РОМАНИШИН,
з німецької — Олег РАДЧЕНКО, з чеської — Оксана БЛАШКІВ,
з англійської та французької — Вікторія ЛУЧКЕВИЧ

Переклад висловів іншомовного походження — Мирослав ТРОФИМУК



Видавництво “Світ”

<http://svit.gov.ua/>

ISBN 978-966-603-223-5
ISBN 978-966-914-031-9 (Т. 47. Кн. II)

© Інститут української археографії та джерелознавства
імені М.С.Грушевського НАН України, 2016
© Тельвак В.В., передмова, коментарі, 2016
© Видавництво “Світ”, дизайн та художнє
оформлення, 2016

ЖИТТЯ ТА НЕЗАВЕРШЕНА ПРАЦЯ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Ми вже подавали коротку замітку про смерть Михайла Грушевського, найбільшого сучасного українського історика та видатного наукового діяча і політика, який 20 років був професором Львівського Університету (1884—1914). Він дійсно був великою фігурою, а для українців до війни і під час революції 1917—1918 рр. — незаперечним авторитетом. Щодо Польщі Грушевський займає позицію недружню, але аргументовану.

Походив з родини, яка виводилася з козацьких старшин. Народився у місті Холм 1866 року в сім'ї педагога. Дитячі та шкільні роки провів на Кавказі, де ходив до Тифліської гімназії. У Київському університеті працював під керівництвом історика Володимира Антоновича.

Пізніше очолив кафедру історії Східної Європи Львівського університету. З його школи вийшло ціле наступне покоління українських істориків.

Одночасно Грушевський як голова реорганізував Львівське Наукове товариство ім. Шевченка, звеличуючи його науковий рівень. Також займався видавничою, науковою, освітньою і політичною діяльністю. Після революції у Росії поступово переносив свою організаційно-наукову та політичну діяльність на Україну.

Заснував у Києві “Українське Наукове Товариство”. У всій своїй діяльності був загалом мостом поміж українцями в Галичині і в Україні.

Після початку війни у 1914 році виїхав з Австрії через Італію до України. Російська влада вивезла його до Симбірська, де він перебував до революції. Після повалення царизму він повернувся до Києва і у 1917—1918 роках очолив Українську Центральну Раду. Після захоплення України більшовиками виїхав за кордон і перебував від 1920 до 1924 р. у Відні.

Погодившись із доконаним фактом, знову повернувся в Україну і у 1924—1929 роках розвивав надзвичайно жваву наукову діяльність.

Тоді він став членом Української Академії Наук у Києві* і Російської Академії Наук у Ленінграді, видавав багато праць. У 1930 р. потрапив у немілість. Його звинуватили в націоналістичних помилках у діяльності, відібрали працю в Київській Академії та наказали виїхати до Москви, де він помер після 4-літнього вигнання. — Монументальними працями Грушевського є: 9-томна “Історія України-Руси” (доведена до часів Хмельницького) і 5-томна (також незавершена) “Історія української літератури”.

М.С. Грушевського во время первой мировой войны // Дніпропетр. іст.-археограф. зб. / Дніпропетр. нац. ун-т. Каф. історії України / За ред. О.І. Журби. — Дніпропетровськ: Генеза, 2001. — Вип. 2. — С. 642—645.

с. 77 Наприкінці 1924 року повертається до Києва... — насправді до Києва М.Грушевський повернувся у березні 1924 р.

Грушевський висланий до Ленінграду, згодом до Москви... — автор наводить хибну інформацію — М.Грушевський сам виїхав до Москви у березні 1931 р.

Світлої пам'яті Михайла Грушевського (1866—1934)

Уперше опубліковано в: *Biuletyn Polsko-Ukraiński. Tygodnik Ilustrowany.* — Warszawa, 1934. — № 48 (83). — S. 1—2. Підпис: J.S.

Подається за першодруком у перекладі Віри Романишин.

с. 78 26 листопада цього року помер у Москві Михайло Грушевський — дата і місце смерті вказані помилково — М.Грушевський помер 24 листопада у Кисловодську.

Вивезений до Москви ще 1930 року... — насправді М.Грушевський сам виїхав до Москви у березні 1931 р.

Проф. Михайло Грушевський

Уперше опубліковано в: *Gazeta Poranna.* — Lwów; Kraków; Równe, 1934. — № 10853. — S. 3.

Подається за першодруком у перекладі Віри Романишин.

с. 79 ... у Москві помер... — місце смерті вказано помилково — М.Грушевський помер у Кисловодську.

...як професор Львівського університету створив окрему школу українських істориків, таких як: Ст. Томашевський, М.Кордуба, Крип'якевич, Кревецький, Чубатий та інші — див. коментар на с. 323 цього видання.

Від 1930 року це переслідування загострюється і Грушевського вивозять до Москви, де він не мав ані хвили спокою — насправді М.Грушевський сам виїхав до Москви у березні 1931 р.

Михайло Грушевський

Уперше опубліковано в: *Kurjer Lwowski.* — Lwów, 1934. — № 328 — S. 3. Підпис: a.

Подається за першодруком у перекладі Віри Романишин.

с. 80 Нещодавно у Москві помер — ми про це вже писали — проф. Михайло Грушевський... — місце смерті вказане помилково — М.Грушевський помер 24 листопада у Кисловодську.

с. 81 ...проф. Брюкнер, який у своїй глибокій праці “Норманська догма”... — йдеться про рецензію: *Brückner A. Dogmat normański* // *Kwartalnik Historyczny.* — Lwów, 1906. — Rocznik XX. — S. 664—679.

Життя та незавершена праця Михайла Грушевського

Уперше опубліковано в: *Wiek Nowy.* — Lwów, 1934. — № 10038. — S. 9.

Подається за першодруком у перекладі Віри Романишин.

с. 82 Тоді він став членом Української Академії Наук у Києві... — членом ВУАН М.Грушевського обрали перед поверненням до України — у грудні 1923 р.

ЗМІСТ

с. текстів с. ком.

<i>В.Тельвак</i> . МЕМОРІАЛЬНА ГРУШЕВСЬКІАНА: ВІД ЗБЕНТЕЖЕННЯ ДО ОСМИСЛЕННЯ	V	
Михайло Грушевський	1	323
<i>Дмитро Левицький</i> . Померла людина — не померла ідея!.....	4	324
<i>Галактіон Чіпка [Р.Купчинський]</i> . Грушевський.....	7	324
<i>П.Ісаїв</i> . Михайло Грушевський (1866—1934).....	8	325
<i>М.С[трутинський]</i> . Михайло Грушевський.....	12	326
Замучили... Михайло Грушевський 29.IX 1866—25.XI 1934.....	14	327
Смерть Михайла Грушевського на засланні.....	17	327
<i>О.Слободич [Є.Яворівський]</i> . Михайло Грушевський.....	19	327
<i>А.Гукливий</i> . Михайло Грушевський помер.....	23	328
<i>І.Л-кий [І.Лоський]</i> . Михайло Грушевський як історик.....	24	328
Помер М. Грушевський	27	328
Михайло Грушевський	28	328
Помер проф. Михайло Грушевський	30	329
Помер Михайло Грушевський.....	31	329
Проф. Михайло Грушевський	32	329
Замовкло серце... ..	33	329
Василь Сімович. Велика індивідуальність	35	329
Михайло Грушевський (1866—1934).....	38	330
Михайло Грушевський	39	330
Смерть проф. Грушевського	40	330
<i>Ф.С. Акад. М.С.Грушевський (1866—1934)</i>	41	331
Смерть Грушевського	42	331
<i>Е.Онацький</i> . Пам'яті великого українця.....	43	331
<i>Олександр Шульгин</i> . Трагедія Михайла Грушевського і трагедія України.....	52	332
<i>М.С.Грушевський</i>	55	332
Промова наркома освіти УСРС акад. В.П.Затонського на похоронах акад. М.С.Грушевського	57	333
<i>Аділь Бек Кулатті</i> . Михайло Грушевський — історик Українського народу	59	334
Іще одна жертва.....	61	334
<i>Д.Дорошко</i> . Михайло Грушевський.....	62	334
<i>Мирон Кордуба</i> . Михайло Грушевський як історик (на Його смерть).....	66	336
<i>О. Лотоцький</i> . Михайло Грушевський	74	337
<i>І.С.</i> Світлої пам'яті Михайла Грушевського (1866—1934).....	78	339
Проф. Михайло Грушевський	79	339
<i>а.</i> Михайло Грушевський	80	339
Життя та незавершена праця Михайла Грушевського	82	339
Помер Михайло Грушевський.....	83	340
<i>З.Н. [З.Гаєк]</i> . * * *.....	85	340
<i>Я.Славик</i> * * *.....	86	340
<i>Т.Е.М[одельський]</i> . Світлої пам'яті Михайла Грушевського (1866—1934).....	87	341
<i>Адам Узембло</i> . Світлої пам'яті Михайла Грушевського.....	89	341
Смерть Михайла Грушевського.....	90	342
<i>М.Г.</i> Михайло Грушевський	92	342

<i>Ч.Нікольський</i> . Більшовики і Грушевський (Лист із Польщі)	93	342
Михайло Грушевський (Біографічний нарис)	95	342
<i>Є.Ю.П[еленський]</i> . Михайло Грушевський як дослідник літератури	100	343
<i>Федір Дудко</i> . Пам'яті великої людини (Мої спомини про Мих. Грушевського)	102	343
<i>С. М.Грушевський</i>	107	344
Михайло Грушевський. Його життя і мученича смерть	109	344
<i>Стефан Росоха</i> . М.Грушевський і сучасна укр. молодь	116	344
<i>Іван Крип'якевич</i> . Михайло Грушевський	118	345
<i>Микола Андрусяк</i> . Михайло Грушевський. Перший Президент Української Держави, історик – політик – культурний діяч	122	346
<i>І.Мірчук</i> . Пам'яті Михайла Грушевського. Вступне слово на Академії в Українськiм Науковiм Інститутi, дня 7.XII. 1934	127	347
<i>З.Кузеля</i> . Михайло Грушевський та його діяльність на західноукраїнських землях... ..	130	347
<i>Вол. Дорошенко</i> . Михайло Грушевський	136	349
Михайло Сергієвич Грушевський	141	349
<i>Є.Ю.П. [Є.Пеленський]</i> . Михайло Грушевський як белетрист	144	350
<i>Леонід Білецький</i> . М.Грушевський як історик української літератури	146	350
<i>О.І.Бочковський</i> . М.Грушевський – як соціолог	152	350
<i>Ілля Витанович</i> . Михайло Грушевський. Історик, соціолог, суспільний діяч	161	351
<i>Степан Сірополко</i> . Михайло Грушевський як історик освіти в Україні та освітній діяч	169	352
<i>Д.Скитський [Д.Козій]</i> . До методології історії літератури Мих. Грушевського	175	352
<i>Адріян Копистянський</i> . Схема руської історії в теоретичному і практичному розумінні проф. Михайла Грушевського	181	353
<i>Борис Крупницький</i> . Археографічна діяльність М.Грушевського	190	353
<i>Мирон Кордуба</i> . Михайло Грушевський як учений	202	354
<i>Мирон Кордуба</i> . Михайло Грушевський як дослідник й організатор наукової роботи	217	355
<i>Дмитро Дорошенко</i> . М.Грушевський, 1866–1934	224	355
<i>Василь Біднов</i> . Михайло Грушевський (1866–1934)	227	355
<i>Ілля Борщак</i> . Михайло Грушевський (1866–1934)	236	357
<i>Борис Крупницький</i> . М.Грушевський як науковець	251	358
<i>Антон Пальме</i> . М.Грушевський як особистість	261	358
<i>Яр. Бідло</i> . Михайло Грушевський	267	359
<i>Отто Геч</i> . Михайло Грушевський	270	359
<i>І.Косенко</i> . М.Грушевський. Великий історик України та перший президент Української Народної Республіки (1866–1934)	273	360
Михайло Грушевський, піонер української історичної праці	277	361
<i>Ганс Кох</i> . Світлій пам'яті Михайла Грушевського (29 вересня 1866 р. – 25 листопада 1934 р.)	279	361
<i>Андре Мазон</i> . Некролог	286	362
<i>О.Шульгин</i> . Михайло Грушевський (1866–1934)	288	362
<i>М.Мухин</i> . Проф. М.Грушевський (1866–1934)... ..	293	363
КОМЕНТАРІ	323	
ПОКАЖЧИК ІМЕН	364	

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Грушевський Михайло Сергійович

Твори: У 50 томах

Том 47. Книга II

МЕМОРІАЛЬНА ГРУШЕВСЬКІАНА

Серія “Допоміжні матеріали: довідники, покажчики, архіви”

Редактори *Е.Главацька, Л.Веремієнко*
Художнє оформлення *С.Іванов*
Технічний редактор *І.Сімонова*
Коректор *В.Гоменюк*

Формат 70×100¹/₁₆. Папір офс. Гарн. Academy. Офс. друк. Ум. друк. арк. 34,34.
Обл.-вид. арк. 27,0. Тираж 5 000 пр. Зам. 58-16

Державне підприємство
“Всеукраїнське спеціалізоване видавництво “Світ”
79008 Львів, вул. Галицька, 21
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи ДК № 4826 від 31.12.2014
www.svit.gov.ua
e-mail: office@svit.gov.ua
svit_vydav@ukr.net

Друк на ПРАТ «Львівська книжкова фабрика «Атлас»,
79005 Львів, вул. Зелена, 20
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи ДК № 1110 від 08.11.2002

Грушевський М.С.

Г 91 Твори: У 50 т. / редкол.: Г. Папакін, І. Гирич та ін. — Львів : Світ, 2002 —

Т. 47. Кн. II : Меморіальна грушевськіана /упор. В. Тельвак. — 2016. — 424 с. — (Серія “Допоміжні матеріали: довідники, покажчики, архіви”).

ISBN 978-966-603-223-5;

ISBN 978-966-914-031-9 (Т. 47. Кн. II)

Том містить різнопланові меморіальні публікації авторства визначних українських, польських, російських, німецьких, чеських та французьких інтелектуалів, котрими сучасники вченого відгукнулися на трагічну смерть М. Грушевського. Публікації дають змогу реконструювати образ вченого у середовищі його сучасників. Завдяки своїй жанровій специфіці опубліковані тексти є важливим джерелом пізнання українознавчих дискусій першої третини ХХ ст.

Для науковців та всіх, хто цікавиться історією України.

УДК 94(477)

ББК 63.3(4УКР)

ISBN 978-966-603-223-5

ISBN 978-966-914-031-9 (Т. 47. Кн. II)